
LEGAL AND SOCIAL CONTEXT OF (IR) RESPONSIBILITY – THEORY AND PRACTICE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Miodrag N. Simović

Faculty of Law of the University of Banja Luka, Judge of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, full member of the Academy of Sciences and Arts of BiH, miodrag.simovic@ustavnisud.ba

Dusko Vejnovic

Faculty of Security Sciences of the University of Banja Luka, dusko.vejnovic@fbn.unibl.org

Vladimir M. Simović

Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina and Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka and Faculty of Law University „Vitez“ Vitez, vlado_s@blic.net

Abstract: Belief in the omnipotence of the law leads to its devaluation, just as the belief that one can do without the law results in the devaluation of norms and social anarchy. One of the significant reasons for non-compliance with norms in Bosnia and Herzegovina is “granting” of rights “without cover”. Humanistic demands for as many rights as possible, which as “torrents” flood “social field”, often neglect the economic and social possibilities of their realization.

In Bosnia and Herzegovina it is also necessary to establish the external authority of the system. This, above all, means establishing of respectable system of responsibility that is a derived category. Being responsible means conscientiously and professionally performing your job and function. Being irresponsible means acting differently. Being able to act differently is an indication of a system that “does not work” for the proclaimed social relationship and its fundamental values, but on the contrary endangers them. Society as a broader term than the state is an alibi for all kinds of usurpations, both the power and the property.

In the small area of Bosnia and Herzegovina, there are too many universities and scientific institutes, as well as doctors of sciences, and just few practical results from that. It is expensive and often uncertain to invest in one's own mind, but buying someone else's is many times more expensive. It must be cooperated with those who know, are able and who have, and not be closed within its boundaries and paroles. The energy of science and knowledge can alleviate, and even compensate for the lack of any other form of energy. The fragmentation of scientific research institutions and programs not only weakens the possibility of significant researches, but shoots ahead any evaluation. And there, unfortunately, the science follows politics: everyone is a criterion and a reference point for himself.

The power and weakness of the law are further pointed out. The highest degree of justice and equality that the law can achieve is to help establish equality of criteria. The state is a legal order, that is, legal and absolute power. In Bosnia and Herzegovina, there is a pluralism of centers of political decision-making that opens up new opportunities for the usurpation of power, especially since wide opportunities are open for expressing different interests, which require different ways and means of preference and protection. The law is an indication of certain social relations, but at the same time an important formative factor of those relations. It directly and indirectly helps it's shaping; indirectly, by developing political culture (educational and pedagogical function), and directly, by its organizational-regulatory function. In these social functions, the law is a form of mediation between various social interpersonal conflicts and conflicts of interests.

Keywords: legal certainty, state, weakness, law, ethics, democracy.

PRAVNI I DRUŠTVENI KONTEKST (NE)ODGOVORNOSTI – TEORIJA I PRAKSA U BOSNI I HERCEGOVINI

Miodrag N. Simović

redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, redovni član Akademije nauka i umjetnosti BiH, miodrag.simovic@ustavnisud.ba

Duško Vejnović

redovni profesor Fakulteta bezbjednosnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci,

dusko.vejnovic@fbn.unibl.org

Vladimir M. Simović

tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine i vanredni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci i Pravnog fakulteta Univerziteta „Vitez“ u Vitezu, vlado_s@blic.net

Apstrakt: Vjera u svemoć zakona dovodi do njegovog obezvređivanja, isto kao što i uvjerenje da se može bez zakona ima za posljedicu devalvaciju normi i društvenu anarhiju. Jedan od značajnih razloga nepoštovanja normi u Bosni i Hercegovini je i davanje prava „bez pokrića“. Humanistički zahtjevi za što više prava koji kao bujice preplavljaju „društveno polje“ zanemaruju često ekonomsko-socijalne mogućnosti njihove realizacije.

U Bosni i Hercegovini je neophodno uspostaviti i vanjski autoritet sistema. To, prije svega, znači uspostaviti respektabilan sistem odgovornosti koji je izvedena kategorija. Biti odgovoran – znači savjesno i stručno obavljati svoj posao i funkciju. Biti neodgovoran – znači postupati drugačije. Moći postupati drugačije je indikacija sistema koji „ne radi“ za proklamovani društveni odnos i njegove temeljne vrijednosti, već ih naprotiv ugrožava. Društvo kao širi pojam od države je alibi za sve vrste uzurpacija, kako vlasti tako i vlasništva.

Na malom prostoru Bosne i Hercegovine je previše univerziteta i naučnih instituta, kao i doktora nauka, a malo praktičnih rezultata od toga. Skupo je i često neizvjesno ulaganje u vlastitu pamet, ali je višestruko skuplje kupovanje tuđe. Mora se saradivati sa onima koji znaju, umiju i imaju, a ne zatvarati se u svoje granice i parole. Energija nauke i znanja može ublažiti, pa i kompenzovati nedostatak svakog drugog oblika energije. Usitnjenost naučnoistraživačkih institucija i programa ne samo da slabi mogućnost značajnih istraživanja, nego izmiče svakom vrednovanju. I tu, nažalost, nauka slijedi politiku: svako je sebi kriterijum i referentna tačka.

Poseban problem su moć i nemoć zakona. Najviši stepen pravde i jednakosti koji može dostići pravo sastoji se u tome da pomogne uspostavljanju jednakosti kriterijuma. Država je pravni poredak, što znači – legalna i apsolutna vlast. U Bosni i Hercegovini postoji pluralizam centara političkog odlučivanja, a on otvara i nove mogućnosti uzurpacije moći, tim prije što su otvorene široke mogućnosti iskazivanja različitih interesa koji traže i različite puteve i načine preferencije i zaštite. Pravo je indikacija određenih društvenih odnosa, ali istovremeno i značajan oblikovni činilac tih odnosa. Ono pomaže oblikovanju posredno i neposredno; posredno – razvijanjem političke kulture (vaspitno-obrazovna i pedagoška funkcija), a neposredno – svojom organizacijsko-regulativnom funkcijom. U tim svojim društvenim funkcijama pravo je oblik posredovanja između različitih društvenih međuljudskih konflikata i sukoba interesa.

Ključne riječi: pravna sigurnost, država, nemoć, zakon, etika, demokratija.

1. UVODNE NAPOMENE

U svakom političkom društvu, pa tako i u Bosni i Hercegovini nužna je „organizacija slobode“. Ona podrazumijeva konsenzus, inače se pretvara u svoju suprotnost.

Centralna tema u Bosni i Hercegovini na svim nivoima, sredinama i strukturama jeste društvena kriza. Potreban je instinkt, imanentna mudrost i egzistencijalni razum cjeline (društva) koji uvijek nalazi rješenje i izlaz. Tu „mudrost cjeline“ treba organizovati i usmjeravati promišljeno i organizovano, zasnovati na iskustvu i svestranom uvidu u kontekst. Potrebno je angažovanje, animiranje građana, njihove volje i energije da bi trajno mogli biti „pogonsko gorivo“ naprednih ideja.

Treba se izboriti za pravednu (moralnu) uspostavu moći. Vrijednost pravnog sistema je u demokratiji stalna, jer pravni sistem posjeduje vlastitu vrijednost koja ne može biti povrijeđena ili negirana političkim borbama.

2. MOĆ I NEMOĆ ZAKONA U BOSNI I HERCEGOVINI

Autoritet poretka u dejtonskoj Bosni i Hercegovini treba da sam sebi odredi pravac i norme ponašanja. Bosna i Hercegovina je suočena sa pomanjkanjem pravne svijesti kao značajnog elementa političke kulture i samosvijesti. Nerazvijena svijest o vrijednosti prava kao oblika i činioca društvene kulture društva ostaje značajno i osjetljivo pitanje.

Narušavanje i obezvređivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma ne može biti samo posljedica nediscipline, javašluka, pohlepe pojedinca ili neukosti normotvoraca. Takvo stanje odgovara, prije svega, neodgovornim političkim elitama. Oni na taj način povlače i druge da ih slijede u takvom obrascu i načinu ponašanja. Sve češće nepoštovanje zakona u Bosni i Hercegovini pokazuje, između ostalog, da je politička i pravna kultura ispod nivoa građanske političke emancipacije.

Pravno stanje u Bosni i Hercegovini i odnos prema zakonu ne može se nazvati ni prirodnim (*status naturalis*), ni građanskim stanjem (*status civilis*). To je neka vrsta fingirane pravnosti koja više odgovara „projektovanoj i organizovanoj anarhiji“ nego pravnom sistemu kao „organizovanom sistemu slobode“. Posljedice ovakvog stanja i ponašanja su u zamjeni „organizovane slobode“ anarhijom i samovoljom koja nužno proizvodi stanje socijalne i pravne nesigurnosti, što je samo predvorje u kojem se suspenduje demokratija i sloboda, a zavodi red i čvrsta ruka.

Čim se dovede u vezu politika i zajednica, riječ je o političkoj zajednici, o društvu različitih, antagonističkih i konfliktnih interesa, što je veliki problem i u Bosni i Hercegovini. Temeljno je etičko protivrječje između opšte moralne norme i posebnog interesa.

Politika je često „umijeće moguće“, ali i iluzija moguće – zajednice. Politika je više katalizator nego generator volje za moć. Ona nije samo instrument zajednice, nego i način zajednice u uslovima čovjekove razdvojenosti. Pitanje zajednice stalno implicira pitanje – kako? A to nije samo tehničko nego i etičko pitanje.

3. VLAST U BOSNI I HERCEGOVINI – PARITET I DEMOKRATIJA

U unutrašnjoj logici političkog sistema u BiH ne postoji opšti interes. Postoji samo dogovaranje i utvrđivanje zajedničkih interesa u dejtonskoj BiH.

Paritetni princip odlučivanja u institucijama BiH (koji se praktički svodi na pravo veta) polazi od pretpostavke o nekom jedinstvenom, homogenom i neprotivječnom nacionalnom (entitetskom) interesu. Nacionalni suverenitet u BiH sve više se nadređuje narodnom suverenitetu. Ova apsolutizacija nacionalnog, paritetnog principa treba nacionalnim političkim birokratijama, koje time jačaju svoju moć i učvršćuju temelje svoje reprodukcije.

„Paritetna demokratija“ u BiH predstavlja svojevrsni oblik pluralističke demokratije koja uvažava grupu, ali ne i pojedinca. U tako složenoj, višenacionalnoj zajednici kakva je BiH, takav oblik pluralističke demokratije je nezaobilazan. Međutim, ako on bude isključivi oblik, ako se favorizuje, ako iz političkog procesa potisne pojedinca kao subjekta politike, sasvim je realna opasnost od uzurpacije moći pojedinaca i užih grupa kao „zastupnika i branilaca“ grupnog, nacionalnog interesa. Ovakvoj opasnosti i tendenciji idu naruku okolnosti nedovoljno ukorijenjene demokratske tradicije u BiH i institucionalni politički sistem skrojen po mjeri „grupne demokratije“.

Demokratski princip većinskog odlučivanja o svim pitanjima u institucijama BiH bi obezvrijedio princip načelne ravnopravnosti entiteta, a to znači i ravnopravnosti naroda. Uz to, tendencija ka apsolutizaciji paritetnog principa narušava ne samo demokratsko načelo, nego i temeljne principe ustavnog uređenja u BiH. Ako se ovaj princip primjenjuje suviše široko, on blokira svaku mogućnost racionalnog funkcionisanja sistema ili, bolje rečeno, sistem se pretvara u poprište dnevnog sukobljavanja posebnih interesa.

4. KUDA IDE DEJTONSKA BOSNA I HERCEGOVINA – STANJE, PUTEVI I PERSPEKTIVE

Poslije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma procesi promjene odnosa u Bosni i Hercegovini uglavnom se odnose na redistribuciju moći u korist državnih institucija BiH. Pri tome je kao pravni osnov korištena odredba člana III/5. Ustava BiH. Veoma bitne promjene u tom kontekstu vršene su i odlukama Ustavnog suda BiH.

U Bosni i Hercegovini postoje duboko ukorijenjene i konstantne podjele. U takvim okolnostima i ambijentu, političke elite još uvijek uspješno skreću pažnju sa realnosti na interese vlastite političke stranke i vlastite ciljeve. Poboljšanja je moguće očekivati uz eliminaciju partiokratije, dakle partijske patronaže i klijentelizma nad strukom i njenim nosiocima. Veliki problem je kako eliminisati permanentno prisutnu kleptokratiju, tj. strukturalnu i sistemsku korupciju i organizovani kriminal. Osim toga, kontinuirano se traži vraćanje izvornim aspektima Dejtonskog sporazuma, s tim da je transfer nadležnosti sa entiteta na državu, koji je izvršen u postdejtonskom periodu, znatno umanjio konfederalne elemente uređenja BiH, u korist jačanja kapaciteta državnih institucija i federalne države.

4.1. Sistem i kriza

Postojeći model Bosne i Hercegovine sadrži bitne elemente konfederacije, ali on ne smije biti zapreka integracijskim procesima. Uzroci integracije i dezintegracije Bosne i Hercegovine su prije svega politički. Volja za moć političkih oligarhija sve momente složenog socijalnog života preparira za vlastitu upotrebu.

Formula zajedništva u Bosni i Hercegovini je pretpostavka samobitnosti, samostalnosti i modernog opstanka ove države. Različite parafraze i formule – nacionalističke, separatističke, liberalističke, unitarističke, rade ne samo protiv BiH kao cjeline, nego i protiv naroda u ime kojeg bi da govore. Narod ne živi lagodno. On ima duže pamćenje od pojedinaca – on misli iz sabranog istorijskog iskustva, iz nevolja, uzleta i muka čitavih generacija, pa mu nije stalo do toga da bude drugačije nego da bude bolje.

Kao država, Bosna i Hercegovina za neke njene stanovnike danas skoro ništa ne znači. To nije dobro jer je ona međunarodno priznata i u njoj treba tražiti mjesto i dogovor za sve, uz maksimalno poštovanje ljudskih prava i sloboda.

4.2. Gdje smo i kako dalje?

U Bosni i Hercegovini se demokratija uči jer narod nema iskustva sa demokratskim oblicima mišljenja, vjerovanja i odlučivanja. Ovdje je na djelu prelaz od vladavine jedne volje (samovolje vođe) na vladavinu zakona. Drugim riječima, vladavinu straha postepeno zamjenjuje vladavina prava. To je veoma težak i dug proces, jer se rodovsko-plemenska svijest i način života teško mogu uzdići na ravan univerzalnih vrijednosti, normi i pravila ponašanja.

Pred građanima koji žive u Bosni i Hercegovini veoma je važan i težak zadatak. Moraju se učiti dijalogu i toleranciji, jer sve njihove nevolje proističu iz toga što ne umiju da komuniciraju jedni sa drugima. Samo promocijom dijaloga i tolerancije može se steći svijest da su drugi čovjek i naša kultura dopuna, a ne pakao. Ko nije trpeljiv ne može biti savremen. Da bi to postigao on mora da osluškuje različite glasove vremena i načine govora, jer

samo tako ima mogućnosti da upoređuje, bira i stvara. Jedan uistinu dijaloški način mišljenja i življenja pomogao bi da među misliocima ne bude dogmatika, među vjernicima ne bude fanatika, a među političarima ne bude tirana.

4.3. Problem (ne)odgovornosti

Mora se uvažavati struka, znanje, obrazovanje, nauka, sposobnosti izmjerene matematičkim kriterijumima, a ne verbalizmom i politikanstvom. Kriza u BiH je kriza motivacije, posljedica raskoraka između aspiracija i realnih materijalnih mogućnosti. Najteža posljedica svake birokratizacije jeste u tome što se blokira stvaralaštvo u svim oblicima, a bez stvaralaštva nema kreativnog odgovora na probleme sa kojima se društvo u razvoju suočava. Birokratizacija dovodi do prevlasti ličnih, parcijalnih nad zajedničkim ciljevima, do niske motivacione i mobilizacijske moći usmjeravajućih institucija društvenog sistema. Zajedništvo u Bosni i Hercegovini može se graditi samo na jedinstvu ciljeva.

4.4. Politička korupcija u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina ulazi u novu fazu (ne)politike u kojoj treba izaći iz ideoloških rovova. Politička korupcija koalicija i izdaja principa u strankama su realnost. Političke kampanje se pretvaraju o „orgije emocija” u svrhu skretanja pažnje sa stvarnih pitanja da bi se paralizovalo i ono malo intelektualnih sposobnosti. Iskustva iz svih borbi protiv korupcije potvrđuju da nije lako voditi rat protiv nemoralna u politici i političke nemoralnosti. U politici u Bosni i Hercegovini najviše je luzerske većine, uz dužno poštovanje određenih pojedinaca i grupa.

5. ZAKLJUČAK

Pravno i društveno sagledavajući, Bosna i Hercegovina egzistira kao suverena i međunarodno priznata država. Pravni, politički, ekonomski i cjelokupni društveni razvoj ove države determiniše izgradnja mira i demokratskih institucija na osnovu Dejtonskog mirovnog sporazuma, potpisanog 1995. godine. Da bi se poboljšala društvena situacija u BiH, neophodno je i mijenjati izborni sistem, uvoditi obavezan multietnički sastav stranačkih lista i veći nivo kontrole izbornog procesa.

Cjelokupan pravni, politički, ekonomski, kulturni, socijalni i moralni razvoj Bosne i Hercegovine odvija se u protivrječnim, konfliktnim društvenim kretanjima i odnosima u kojima etničke stranke imaju dominantnu izbornu, političku i ekonomsku moć. Odluka Ustavnog suda BiH u julu 2000. godine o konstitutivnosti srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda na cijeloj teritoriji BiH, moderan je iskorak za sve građane u BiH, bez obzira na rasu, vjeru i naciju, za poštovanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Da bi BiH kao cjelina mogla opstati „kao poželjna“, da bi mogla obogaćivati svoje dijelove, sama cjelina mora biti nešto više od mehaničkog zbira dijelova, mora imati neke posebne kvalitete. Više zajedništva ne znači manje samostalnosti entiteta.

Logično je postaviti pitanje zašto BiH ne funkcioniše, zašto dominiraju logike posebnosti. Prenaglašavanje nacionalnog, prevaga parcijalnog i posebnog dominantno je obilježje političkog i pravnog sistema u BiH, te obrazaca i stilova ponašanja političkih elita. Ni stoljetno iskustvo zajedničkog života ne pomaže da se eliminiše shvatanje protiv „tuđeg“, a za „vlastito“ kao dominirajući oblik političke svijesti, kulture, obrazaca i stilova ponašanja političkih elita u BiH.

LITERATURA

- Aćimović, L. (1987). Nauka o međunarodnim odnosima. Naučna knjiga: Beograd.
- Boulding, K. (1963). Conflict and Defence, A General Theory. Harper Torchbooks: New York.
- Coser, L. (1956). The Functions of Social Conflict, Glencoe Ill. The Free Press.
- Evans, H. G. (2013). The Responsibility to Protect: Theory and Practice. Conference on *Responsible Protection: Building a Safer World*, Beijing. 17 October.
- Goati, V. (1993). Konflikt (društveni), u: Enciklopedija političke kulture. Savremena administracija: Beograd.
- Hancock, R. (2011). The Responsibility of Reason: Theory and Practice in a Liberal-Democratic Age. Rowman & Littlefield Publishers.
- Turen, A. (1987). Sociologija društvenih pokreta. Radnička štampa: Beograd.
- Vejnović, D. (2014). Politička kultura, dijalog, tolerancija i demokratija u Bosni i Hercegovini. Klub studenata Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci i Evropski defendologija centar: Banja Luka.